

DE NYA MEDALJÖRERNA

Vid sitt årsmöte på Kvekgården 25 maj 1952 utdelade Upplands fornminnesförening sin förtjänstmedalj till hemmansägare GUSTAF VENNBERG, Riala, och överlärare BROR A. SJÖGREN, Alunda. De båda medaljörerna teckna här nedan drag ur sin verksamhet i kulturminnesvården.

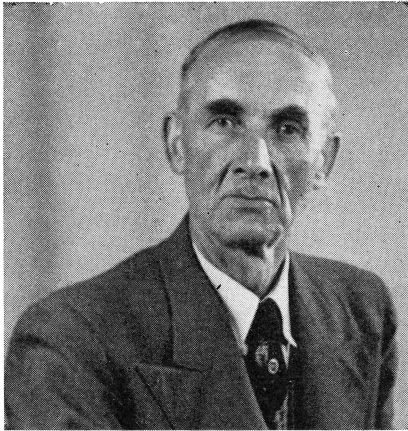
GUSTAF VENNBERG

Jag är född 1885 på fädernegården Kastmora i Riala socken, eller närmare bestämt på den del av gården, som då ägdes av mina farföräldrar. Min farfar var nämligen ägare till 1/6 mantal, hörande till Ekeby byalag, men utflyttat ur byn redan 1795.

Skogen stod då hög och tät kring de små tegarna, och det berättas, att när timmerkarlarna från Ekeby kom till bygget om morgnarna, kunde det sitta fullt med orrar och tjädrar på byggnadsställningarna. Den utflyttade gården skulle heta Lilla Kastmora men kallades vanligen »Nybygge», avsidet belägen som den var vid pass 4 km från byn.

Min farfar hörde till de s. k. »gråböndernas» stora skara. Mina föräldrar övertogo året efter min födelse den intilliggande gården Stora Kastmora, vilken ägdes av mina morföräldrar. Av olika orsaker kom jag själv dock att stanna kvar hos mina farföräldrar och min faster någon tid, varför den första barndomstiden tillbragtes på den fridfulla och undangömda plats, som Lilla Kastmora utgjorde. Här började jag ganska tidigt fästa mig för och bevara i minnet de gamla berättelser om skroek och sällsamma händelser, vilka jag flera år senare sökt återge på samma ålderdomliga språk som jag hört dem berättas.

Efter min farfars död hösten 1802 kom jag hem till mina föräldrar och började sedan min skolgång. Den då fyraåriga folkskolan avkortades med ett år, vilket inte var ovanligt på den här tiden, då föräldrarna behövde sina barn till hjälp i hemmen. Till värnplikts-tiden arbetade jag hemma på fädernegården, som nu var nästan

Gustaf Vennberg.

dubbelt så stor sedan min far lyckats övertaga och sammanslå Stora och Lilla Kastmora.

Min lediga tid använde jag till självstudier och efter värnplikten kunde jag med anlåtande av egna besparingar genomgå kurser vid Tärna folkhögskola och vid Skånska lantbruksskolan i Dala. Sommaren 1910 erbjöds jag tjänst som ledare för Tärna folkhögskolas nyinrättade skolmäbruk, men redan hösten 1911 blev jag tyvärr tvungen att återvända hem för att förbereda en större ombyggnad av ekonomihusen.

Vid denna tid sammanträffade jag med dåvarande kyrkoherden i grannsocknen Länna, Carl Silwer, vars stora intresse för fornminnen och hembygdsforskning var bekant från hans tjänstgöring i Alunda och vars fornlämningar han undersökt och beskrivit. Kyrkoherde Silwer började snart skriva smärre artiklar i Norrtälje Tidning om Länna sockens fornminnen, ortnamn m. m. Under Silwers tillfälliga tjänstgöring i Riala öppnades mina ögon först för Rialabygdens rikedom på fornlämningar. Under strövtåg i skogsbackar och ängsmarker i närheten av de gamla byarna tillsammans med kyrkoherden lärde jag mig känna igen och beskriva de olika gravtyperna; tanken väcktes hos mig nu på en beskrivning av Riala sockens fornminnen. Min mening var att denna beskrivning också borde omfatta något av allt det, som ålderstigna personer hade att berätta och som annars snart skulle gå förlorat. Genom att besöka socknens åldringar fick jag material till en särskild avdelning, »Såger och gamla plägseder», i Rialabeskrivningen. Vid hänvändelse till professor Oscar Almgren i Uppsala för att få beskrivningen av

Riala fornminnen m. m. införd i Upplands fornminnesförenings tidskrift möttes jag av största välvilja. Professor Almgrens intresse för saken var så stort, att han t. o. m. personligen besökte Riala för att bese de viktigaste fornlämningarna samt göra mindre utgrävningar. Resultatet därav sammanfattades i ett uttalande av professor Almgren, vilket bifogades rialabeskrivningen vid dess publicering i tidskriftens häfte år 1916. Beskrivningen mottogs med stort intresse i min hemsocken och vid fornminnesföreningens årsmöte och utflykt till Waxholm i maj 1932 fick jag mottaga offentligt erkännande för, som det hette, »gedigen beskrivning och trogen vård av hemsocknens fornminnen».

Under den besvärliga depressionstiden efter första världskriget ägnade jag mig helt åt jordbruket och den i samband därmed stående föreningsrörelsen. Jag hade nyligen övertagit fädernegården och var livligt intresserad av att deltaga i uppbyggandet av jordbrukarnas politiska, fackliga och ekonomiska organisationer. För övrigt ansåg jag att ingenting väsentligt fanns att tillägga angående fornminnena i Riala, en uppfattning som dock snart visade sig vara felaktig.

Vid berörda tid, omkring 1925, vaknade intresset på allvar för bildande av hembygdsföreningar. Hösten 1925 var jag med om att starta Länna hembygdsförening. När ett liknande initiativ togs i Riala 1934 av bl. a. kyrkoherde Gils Olsson-Nordberg lämnade jag Länna hembygdsförening för att i stället inträda i Riala nybildade förening.

Riala hembygdsförenings första och viktigaste uppgift blev att genom köp bevara en gammal mangårdsbyggnad i byn Snåret. Gården, som troligen härrör från början av 1800-talet, förvärvades jämte tomten för billigt pris och blev förvaringslokal för gamla redskap och museiföremål. Gården, stående på sin ursprungliga plats, utgör ett exempel på socknens äldre bebyggelse. Hembygdsföreningens sommarfester hållas på gårdstomten. Vid en av dessa försökte jag på gammalt rialamål återge berättelsen »Om Anders Pärso och Jan Petter Lövgren, som kom ut i finska kriget» för att bidra till underhållningen. Som detta syntes väcka intresse, fortsatte jag att med ledning av minnet och gamla anteckningar sammanfoga en berättelse till varje sommarfest några år framåt. En av berättelserna, »Matts Mattsa», återfinnes i årsskriften Hundare och Skeppslag för 1939, en annan i Upplandsbygdens julnummer 1945.

Sedan under årens lopp ytterligare fornlämningar och fornfynd upptäckts i Riala har jag på uppmaning av landsantikvarie Nils Sundquist beskrivit dessa i årsboken Uppland för åren 1949 och 1950. Ett par av mina berättelser på rialamål har antagits för publi-

cering i samma årsbok, vilka berättelser för övrigt finnas inspelade i Landsmålsarkivet i Uppsala. Jag vill gärna hoppas att dessa gamla berättelser måtte innehålla något av värde för folkminnesforskningen och dessutom vara till glädje för årsbokens läsare. Skulle så vara fallet är jag villig att fortsätta med upptecknandet av sägner och talesätt, som annars snart äro borta med de äldsta i denna generation. I räddningsarbetet hoppas jag få bistånd av intresserade sockenbor och att härvid även må kunna tillämpas den gamle bondens ord en gång när det gällde organiserandet av en R. L. F.-avdelning: »Inte ska ja lätta menn ända bli ätter.»

Gustaf Vennberg.

BROR A. SJÖGREN

Jag är gruvarbetarson från Falun, där jag föddes 20 aug. 1900. Fars arbetsdag i gruvan var så lång och dryg att vi barn i hemmet knappt fick se en skymt av honom. Söndagarna blev därför riktiga feststunder för oss när vi fick vara tillsammans med far, helst som han gärna tog oss med på vandringar i staden och dess omgivningar. Han var mycket intresserad av gruvans, stadens och de gamla gruvgårdarnas hävder och från talrika söndagspromenader bland slagghvarp och gamla gruvkvarter har jag av honom fått mitt intresse väckt för traditioner. Som 20-åring hade jag avlagt folkskollärareexamen i Uppsala och kom år 1921 som lärare till Voxome skola i Alunda. Under nära 25 års lärarverksamhet här hade jag förmånen att få leva mitt i en genuin upplandsbygd och bland dess präktiga allmoge, vars miljö och levnadsförhållanden var så olik mina barnaårs. Här fick jag år efter år allt rikare näring för den hembygdskänsla, som far först givit mig. Särskilt lärorik var den intima kontakten med bygdens ungdom, i synnerhet med pojkar och flickor inom Voxome J. U. F.

När Alunda hembygdsförening — sedermera Södra Olands hembygdsgille — bildades för nära 30 år sedan, kom jag med i det aktiva hembygdsarbetet, först som en av hembygdsföreningens fornvårdare, sedan som styrelsens sekreterare och slutligen, under de två sista decennierna, som hembygdsgilletts ordförande.

När Upplands fornminnesförening hedrat mig med dess guldmedalj som »hembygdens tack» finner jag detta mycket hedrande men kan icke anse uppmärksamheten såsom förtjänt. Gärna ser jag dock den stora hedersbevisningen en honnör till Södra Olands hembygdsgille för dess hembygdsvårdande arbete i stort och i synnerhet för vad gillet utträttat till bevarande av Alunda klockargård

Bror A. Sjögren.

och Gamla Grenome herrgårdsbyggnad samt för skapandet av Olands museum. Som lärare och som hembygdsvårdare har jag sett värden av hembygden som ingenting mindre än en fråga om vård av människorna i bygden. Fornminnesvård och bevarande av hembygdens kulturminnen ingår häri som en betydelsefull del. Allt som hör samman med mänskligt liv, människans arbete och vardagsliv, hennes önskingar och förhoppningar, människans behov av skönhet och ordning, bekvämlighet och nöjesbehov faller inom hembygdsvårdarens arbetsfält. Hembygden är för mig inte endast skog och sjöar, slott och gårdar, städer och byar. Det är omgivning, miljö, trivsel och minnen. Det är arbetets glädje och lusten att göra nytta. Den är kulturen. Hembygden skall kunna ge trygghet och social omvårdnad. Om vi på så sätt betrakta hembygden som ett av alla skiftningar i ett människoliv sammansatt ting, faller det av sig självt, att vi alla är hembygdsvårdare i vår dagliga gärning. Vare sig det sker medvetet eller ej bygger vi upp en hembygds känsla både hos oss själva och hos andra. Hembygden är när allt kommer omkring ingenting annat än den mänskliga samlevnadens mest livgivande tillgång; resultatet av vårt arbete och våra strävanden i grå vardag och festlig helg. I den nya enhetsskolans program har hembygds-kunskapen infogats i den samhällslära, som skall gälla som princip vid undervisningen i morgondagens skola. När jag hade förmånen att få vara med att grundlägga pågående försöksverksamhet med enhetsskolan i Oland, såg jag i tillvaron av Södra Olands hembygds-gille och Olands museum viktiga förutsättningar för att nå det efter-traktade målet.

Bror A. Sjögren.